

# Kontaktgruppa i et kritisk kjønnsperspektiv: Mellom aktivisme og representativitet

ANNE HEGE GRUNG

Kontaktgruppa mellom Islamsk Råd Norge (IRN) og Mellomkirkelig råd for Den norske kirke (MKR) feirer 20-årsjubileum i 2013. I flere artikler i dette nummeret av NTM blir ulike sider ved kontaktgruppas arbeid belyst og analysert. I dette knippet hører det også med å analysere arbeidet i et kritisk kjønnsperspektiv. Begrunnelsen for at dette er nødvendig og nyttig, ligger både i den indre og den ytre konteksten som rammer inn kontaktgruppas arbeid. Som mangeårig medlem vet jeg at flere av gruppas medlemmer både fra IRN og MKR har vært engasjert utenfor gruppa i å styrke kvinners plass og posisjon i eget trossamfunn, og dette engasjementet har man tatt med seg videre inn i den muslimsk-kristne dialogen og kontaktgruppa. I tillegg til dette er kontaktgruppa som en del av en norsk religionspolitisk kontekst preget av at kjønnslikestilling og kvinnerettigheter blir framhevet som viktige verdier i samfunnet. Dette får ofte særlig fokus i diskusjoner om kultur- og religionsmøter, der det ofte blir problematisert at andre kulturer enn den norske,

og andre religioner enn kristendommen utfordrer verdien av kjønnslikestilling.

I denne artikkelen vil jeg løfte fram enkelte av kontaktgruppas prosjekter og diskusjoner som tematisk har handlet om kvinner og kvinners rettigheter. Jeg vil i tillegg diskutere utviklingen i gruppas arbeid i de tjue årene som har gått, i et kritisk kjønnsperspektiv, og peke på noen utfordringer i gruppas fortsatte arbeid. Artikkelen vil kombinere et innenfra-blikk med et mer kritisk utenfra-blikk, for å forsøke å sette kontaktgruppas arbeid og profil på dette feltet i en bredere sammenheng.

### **Mellom aktivisme og representasjon**

Spenningen mellom aktivisme og representasjon som eksisterer i kontaktgruppa, er en dynamikk som er sentral på flere måter. Kontaktgruppa har vært et pionerarbeid i Norge når det gjelder muslimsk-kristen dialog. Særlig de første årene var det et visst aktivistpreg over kontaktgruppa, med fleksible arbeidsformer og en stor åpenhet for ulike initiativ som ble tatt av gruppas medlemmer. Fordi kontaktgruppa ikke var en integrert del av større strukturer, eksisterte det få eksplisitte forventninger til arbeidet de første årene. Mye av gruppas arbeid handlet om å respondere på behov som ble meldt fra særlig de muslimske trossamfunnene som deltok, og å drive kunnskapsformidling overfor Den norske kirke og andre kristne trossamfunn i Norge. Å bygge gode relasjoner mellom kristne og muslimer var også et gjennomgående fokus i arbeidet fra starten av. Etter hvert som kontaktgruppa ble mer etablert i politiske og organisatoriske strukturer i DnK, i et stadig mer organisert IRN og som en samarbeidspartner for norske myndigheter, fikk arbeidet høyere status og den formelle representasjonen større vekt. Det ble for eksempel formalisert at oppnevning til gruppa var for et visst antall år fra kirkelig side fra 2008. Det flerreligiøse og livssynsplurale Norge ble institusjonalisert gjennom Samarbeidsrådet for tros- og livssynsamfunn (STL, stiftet 1996<sup>1</sup>) og en tydeligere og mer mangfoldsvennlig religionspolitikk (jfr. det politiske mandatet bak NOU 2013:1 *Det livssynssåpne samfunn*<sup>2</sup>). Forventningene til arbeidet fra IRNs medlemsorganisasjoner og fra DnK ble også sterkere, og aktivismen som hadde båret arbeidet fram for en stor del,

ble avløst av noe mer forutsigbare strukturer. Hvordan dette påvirket kontaktgruppas arbeid med kjønn og likestilling som tema, og hvordan det påvirket kjønns sammensetningen i gruppa, kommer jeg tilbake til etter hvert. Det er imidlertid nyttig å ha med seg dette perspektivet inn i materialet fra begynnelsen av. Som et utgangspunkt kan man si at mindre formaliserte strukturer og lavere offisiell representativitet skaper større mulighet for kvinner når det gjelder deltakelse, og større anledning til å ta opp potensielt kontroversielle tema knyttet til kjønn, likestilling og kvinners rettigheter.

Forholdet mellom kvinner, kjønn og inter-religiøs dialog er belyst av flere forskere de siste årene etter at Ursula King startet en kritisk analyse av dette i 1998 under overskriften 'Feminisme er den manglende dimensjonen i inter-religiøs dialog' (King 1998, min oversettelse.). Jeannine Hill Fletcher skriver i et nyutgitt samleverk om inter-religiøs dialog at den parlamentariske dialogmodellen med representasjon, som var utgangspunktet for hvordan arbeidet til The Parliament of World Religions ble organisert fra begynnelsen av, favoriserte menns deltakelse, mens en mer aktivistpreget modell for dialogen (eventuelt i samvirke med en parlamentarisk modell) fungerte mer inkluderende for kvinner<sup>3</sup> (Fletcher 2013: 172-174). Fletcher undrer seg over de tidlige møtene i denne organisasjonen viser en stor interesse for de religiøst sett andre (fra et vestlig, maskulint perspektiv) mens man mangler interesse for den kjønne andre. Hun spør om det var slik at det vestlige maskuline blikket bare hadde plass til én gruppe som representerte "den andre", nemlig de "eksotiske" ikke-kristne mannlige representantene fra andre deler av verden (Fletcher 2013: 169). Hun kaller det et maskulint fokus på brødrenskap ('brotherhood') der søsterskap ('sisterhood') er helt utelukket fra horisonten.

Forståelsen av hva en dialog er eller har potensial for å være, kan bety mye for om den er inkluderende for både kvinner og menn, og om den har plass til å ta opp i seg et kjønnsperspektiv eller et feministisk perspektiv. Fletcher snakker om en parlamentarisk modell og en aktivistisk modell, der den aktivistiske modellen er mer dynamisk og i følge henne søker 'transformasjon av verden, og av de religiøse tradisjonene'

– slik at de både åpner opp for kvinners erfaringer og forandrer strukturer som holder kvinner fast i en underordnet posisjon i forhold til menn (Fletcher 2013: 174). Dersom kun religiøse ulikheter konstituerer en inter-religiøs dialog (det eneste interessante er den religiøse andre, jfr. Fletcher) og man forholder seg til grensene mellom religionene som statiske, kan man ikke utfordre hverandres tradisjoner, og det åpner i begrenset grad for utfordringer av egen tradisjon. Dersom man åpner for et større mangfold og intra-religiøse forskjeller, samt inkluderer både kvinners og menns erfaringer og refleksjoner, blir dialogforståelsen og dialogen en annen. Man kan etablere to ulike dialogforståelser basert på dette: En forståelse av inter-religiøs dialog der religiøse ulikheter er det som anses som det absolutt konstituerende for dialogen, der ulikhetene og grensene mellom religionene ikke skal utfordres og de religiøse tradisjonene ikke skal være gjenstand for kritikk. En annen forståelse og praksis av inter-religiøs dialog er en modell der religiøse forskjeller blir utforsket og utfordret. Denne siste forståelsen skaper rom for å relatere til andre menneskelige forskjeller og hvordan religiøse tradisjoner forholder seg til disse forskjellene, både hver for seg og i en dialogsituasjon (Grung 2011: 60-67). Disse 'andre menneskelige forskjellene' – sosiale ulikheter, kjønnsforskjeller, kulturelle variasjoner – vil destabilisere faste religiøse skillelinjer når de blir gitt større plass fordi man vil finne andre utgangspunkt og strukturer for dialogen.

Spørsmål å ta med seg videre blir derfor: I hvilken grad har kontaktgruppas arbeid vært preget av parlamentarisme- og/eller aktivistmodellen, og i hvilken grad har man inkludert andre menneskelige forskjeller enn religiøs tilhørighet og praksis og tolkning av ulike religiøse tradisjoner i sin dialogforståelse? Har man åpnet for kritikk av kristendom og islam når det gjelder hvordan man tolker og handler i forhold til kjønn, og i hvilken grad har man inkludert både kvinner og menn på alle nivåer i dialogen?

### **År 2000: Boka 'Dialog med og uten slør' – og TV2-sak om omskjæring av kvinner**

Kontaktgruppa står bak én bokutgivelse så langt i sin tjuenårige

eksistens. Det er boka *Dialog med og uten slør* (Grung og Larsen 2000). Initiativet til boka kom fra kontaktgruppa, som så et behov for en praksis- og kunnskapsbasert bok om kristen-muslimsk dialog i Norge som kunne oppmuntre flere til å starte dialoger. Det var Lena Larsen og artikkelforfatteren som tok på seg oppdraget, og vi fikk et stort spillerom når det gjaldt både innhold og utforming av boka. Ganske raskt avgjorde vi at vi ville fokusere på kvinner i dialog, og at vi ville lage en liten dialoggruppe med oss selv og to kvinner til, en kristen og en muslimsk. I tillegg til fortellingen om dialogen i gruppa, inkluderte vi faktadeler om kristen og islamsk praksis, samt matoppskriftene på matretter vi spiste sammen når vi møttes hjemme hos hverandre. For å inkludere et mer internasjonalt perspektiv bestemte vi oss også for å reise på en dialogtur til Israel og Palestina, og skildre dialogen fra dette perspektivet. Da utkastet til manus var ferdig, ble det forelagt hele kontaktgruppa for gjennomlesning og drøfting, slik at gruppa som helhet skulle oppleve et eierskap til prosjektet.<sup>4</sup> Jeg husker at flere menn i kontaktgruppa uttrykte at de gjerne kunne tenke seg å skrive en bok om menn i dialog. Entusiasmen som bar prosjektet vårt, ble møtt med begeistring. Boka om menn i dialog har foreløpig ikke kommet – i alle fall ikke fortellingen om en mannlig dialoggruppe. Det ble antydnet at kvinner var gode til å skape en dialogisk atmosfære, og flere trekk ved boka antydnet kanskje en 'kvinnelig' profil (matoppskrifter, bilder av barn som bakte julekaker osv.) Samtidig var reisen til Midt-Østen en del av boka som brøt ut av det hjemlige 'kvinnelige' atmosfæren, men dette var også den delen av boka som ble minst kommentert. Det som ble skildret i *Dialog med og uten slør*, var naturligvis kvinndialog i den forstand at det var kvinner som møttes til dialog. Innholdsmessig hadde ikke boka et eksplisitt kritisk kjønnsperspektiv eller feministisk perspektiv. Vi ville løfte fram muligheter og erfaringer, og synliggjøre at kristne og muslimske kvinner kunne ha stort utbytte av å møtes med fokus på å bli kjent med hverandres trospraksis og situasjon. Vi hadde ingen intensjon om å bidra med et kritisk kjønnsperspektiv ut over dette. Boka fikk generelt sett en god mottakelse, enkelte var kritiske til at den gjengav en etter deres syn for harmonisk dialogfortelling. For mange var det utenkelig at det ikke

oppstod konflikter i forhold til syn på kvinner og likestilling når muslimske og kristne kvinner møttes, og mistanken var at mer konfliktfylte deler av fortellingen var redigert bort. Boka skildret uoverensstemmelser og uenigheter om andre forhold, men en for mange forventet 'vanskelig' debatt om kvinnesyn i kristendommen og islam var fraværende, og dette stemte ikke med manges forforståelse av et slikt møte.

Lanseringen av boka skjedde imidlertid i en alt annet enn harmonisk atmosfære. Kvelden før lanseringen hadde TV2-programmet "Rikets tilstand" lange sekvenser der imamer og muslimske ledere i Norge ble filmet med skjult kamera mens de skulle gi råd til en ung norsk-somalisk kvinne om hvordan hun skulle forholde seg til at foreldrene ville omskjære henne. De fleste, inkludert den daværende lederen av Islamsk Råd Norge, var ikke klare i sine råd på at hun hadde rett til å si nei til dette og kunne trosse foreldrenes vilje. Programmet skapte ramaskrik i norske media og blant politikere. Man stilte spørsmål om muslimske ledere i Norge snakket med to tunger og legitimerte kvinnelig omskjæring (kjønnslemlestelse) internt, mens man tok avstand fra det utad. Det som hadde skjedd, ble tolket på ulike måter: IRN opplevde det som en uredelig heksejakt fra media på norske muslimske ledere, mens den norske majoritetsbefolkningen opplevde det som skjedde, som en uholdbar vegring mot å motarbeide kvinnelig omskjæring på alle plan og i alle situasjoner. Lanseringen av boka *Dialog med og uten slør* ble altså rammet inn av denne opprivende fortellingen med dens ulike tolkninger.<sup>5</sup>

Den etterfølgende debatten om TV2-programmet i kontaktgruppa og i IRN var preget av at IRN selv tok ansvar for egen organisasjon i krisen som var oppstått, og skiftet leder. IRN kom også med en uttalelse der de presiserte at de var mot kvinnelig omskjæring. I følge et intervju i Aftenposten 9.10. 2000 sa den nyvalgte lederen Lena Larsen at IRN stod på islamsk grunn i dette spørsmålet og i overensstemmelse med norsk lov.<sup>6</sup> Grunnen til at rådet ikke hadde adressert spørsmålet tidligere, var i følge Larsen at det ikke hadde vært behov for å adressere det, men hun la til at man nå ville mobilisere alle krefter for å avskaffe en slik praksis.

For kontaktgruppa fikk også denne saken to umiddelbare

konsekvenser: To av gruppas medlemmer som hadde blitt eksponert i programmet, gikk ut, og saken om kvinnelig omskjæring ble diskutert. I årsrapporten til MKR skriver Oddbjørn Leirvik:

Møtet i november vart sterkt prega av omskjerings-saka. Islamsk råd hadde på førehand sendt ut ei pressemelding der dei tok klar avstand frå "enhver form for kvinneleg omskjæring", og signaliserte at dei ville "arbeide for at denne praksis blir utryddet". Samtidig kritiserte dei TV2 for gapestokkjournalistikk, og for å bidra til ei generell mistenkeleggjering og klientifisering av muslimar. På møtet deltok to kvinner frå den somaliske moskeen samt forstandaren. Møtet vart prega av open og til dels kjensleladde meningsutveksling.<sup>7</sup>

Spørsmålet er om denne saken fikk mer langsiktige konsekvenser for kontaktgruppas arbeid, for eksempel i form av et sterkere fokus på vold mot kvinner generelt. I en refleksjon i årsrapporten skriver Leirvik: "frå kyrkjeleg side vart det peika på den erkjenninga som har vakse fram mellom kristne om kor nødvendig det er å tale open om vald mot kvinner i religionens namn". Rapportene fra møtevirksomheten tyder ikke på at man i kontaktgruppa i 2000 og de påfølgende årene satte vold mot kvinner opp på dagsorden som en felles utfordring. Det er to forhold som kan være med på å forklare dette: For det første skjedde det mye fra høsten 2001 og utover som handlet om å respondere som gruppe på det politiske klimaet i kjølvannet av terrorangrepene 11. september mot mål i USA dette året. Senere ble "War on Terror" proklamert av USAs daværende president. Høsten 2005 og våren 2006 var preget av den såkalte 'karikaturesaken'. Kontaktgruppa ble med denne saken trukket inn som rådgivere og ressurser i norsk utenrikspolitikk, og medlemmer av kontaktgruppa, særlig fra IRN, brukte tid og energi på dette. Kontaktgruppa sendte ut enkelte medlemmer (kristne og muslimske sammen) for å forklare den norske situasjonen i ulike muslimske majoritetssamfunn der reaksjonene på trykningen av karikaturene var særlig voldsom.

Det var for øvrig utelukkende menn som ble valgt ut til denne representasjonsoppgaven.<sup>8</sup>

For det andre, og kanskje viktigst, var det ikke så opplagt at vold mot kvinner (inkludert omskjæring av kvinner) ble anerkjent som et felles problem. Dette var heller et område der man antakelig tok det for gitt at det var enklere og mer formålstjenlig for kristne og muslimer å jobbe på hver sin kant. Det kan også være at både kristne og muslimske medlemmer av gruppa vurderte det som politisk risikabelt å ta opp temaet, siden det potensielt kunne spilles inn og brukes av islamkritiske stemmer i opinionen som hevdet at islamsk praksis alltid er kvinneundertrykkende. Men å unnlate å gå videre sammen for å ta opp vold mot kvinner tematisk etter "omskjæringssaken" eller "TV2-saken", stiller spørsmål om hva slags forståelse av dialog som eksisterte i kontaktgruppa. Var det en representativ/parlamentarisk dialog, eller var det en aktivismepreget dialog?

Kanskje var man opptatt av representasjonsaspektet snarere enn av aktivismeaspektet i et visst tidsrom, og kanskje var årene fra 2001 og noen år framover et tidsrom der kontaktgruppa spilte en større politisk rolle i Norge, både innenriks- og utenrikspolitisk. Dette medførte økt politisk synlighet og høyere politisk status. Etter de første, grunnleggende årene med mye rom for aktivisme ble kontaktgruppa på en tydeligere måte en del av det nye etablerte religionspolitiske Norge. Islamsk Råd Norge ble en sterkere og mer robust organisasjon, og Dnk prioriterte kontaktgruppa høyere, blant annet markert ved at generalsekretæren i MKR overtok ledelsen fra kristen side fra og med 2007.<sup>9</sup> Tidligere var dette skjøttet av assisterende generalsekretær. I flere år var generalsekretærene på begge sider menn, og kvinneandelen synkende i gruppa. Dette er i gradvis forandring pr. 2013, selv om den muslimske delen av kontaktgruppa nå er hovedsakelig menn og den kristne delen er omtrent jevnt fordelt mellom kjønnene.<sup>10</sup> I flere år var det stor mannsdominans blant de kristne medlemmene av gruppa, noe man rettet opp i MKR da man utnevnte nye medlemmer i 2008 og 2012.



## **Skulder ved skulder eller ansikt til ansikt? Fotball og dialog med kjønnskomplikasjoner**

Kun en gang har norsk muslimsk-kristen dialog skapt medieoverskrifter internasjonalt. BBC World News meldte 5.5.2005 på sin nettside: "Unholy row at clergy soccer game".<sup>11</sup> Mellomkirkelig råd og Rabita, Det islamske forbundet som er en av de største og mest betydningsfulle muslimske menighetene i Oslo, var i mai 2007 med på å arrangere et større dialogmøte i byen med tittelen "Skulder ved skulder". Dette var altså ikke formelt sett et kontaktgruppe-arrangement, men mange av kontaktgruppas medlemmer var involvert i arrangementet. En vennskapelig fotballkamp mellom prester og imamer var en del av programmet.<sup>12</sup> Prestelaget bestod av både kvinner og menn, imamlaget var kun menn. Da imamlaget to dager før kampen oppdaget at de skulle spille mot kvinner, vegret de seg fordi de i strid med sine egne holdninger kunne komme til å berøre de kvinnelige motspillerne fysisk i løpet av kampen. De kirkelige ansvarlige bad da kvinnene om å trekke seg fra prestenes fotball-lag. Dette skapte sterke reaksjoner hos de kvinnelige prestene, som fikk kapteinen på laget (en mannlig prest) til å trekke seg<sup>13</sup>. I siste øyeblikk avlyste arrangørene fotballkampen. Den daværende generalsekretæren i MKR, Olav Fykse Tveit, sa at det var riktig å avlyse kampen når den ble tolket i et "kjønnspolitisk perspektiv".<sup>14</sup> Grunnen til ikke å avlyse den tidligere var at man lenge mente det ville vært fint å få gjennomført fotballkampen som en muslimsk-kristen vennskapsgest, til tross for at det hadde blitt uten kvinnelige spillere. Taperne i denne ulykksalige saken var de kvinnelige prestene, som ble nektet av kirken å spille etter først å ha vært invitert med, og imamene på det andre laget som ble offentlig eksponert som likestillingsmotstandere (på fotballbanen).

Hva kan denne saken lære oss om kjønn og kristen-muslimsk dialog? Flere forhold er interessante. For det første viser saken at planene for en felles fotballkamp ikke var tilstrekkelig forankret på forhånd hos de deltakende partene. Den viser muligens en mangel på kunnskap hos arrangørene, siden det ikke er uvanlig at muslimske ledere er restriktive overfor fysisk kontakt med kvinner man ikke er gift med eller i slekt med. Men for de kvinnelige prestene ble saken en erfaring av at kirken

de jobbet i, i utgangspunktet var villige til å ofre dem på det kristen-muslimske dialogbrorskapets alter i dette tilfellet. For noen av dem var dette deres første møte med organisert kristen-muslimsk dialog. Fotball-lagene var organisert på bakgrunn av religiøs ulikhet, men det var ikke plass til kjønnsforskjeller i dette møtet på fotballbanen. Dette er jo en organisering som er vanlig i organisert fotballspill med egne kvinne- og mannslag. Det vanskelige oppstod når det ble så synlig at for at kampen skulle gjennomføres, måtte kvinnene trekke seg ut, og siden det ikke var fotball, men vennskaps- og relasjonsbygging som var poenget med aktiviteten, ble kvinner ekskludert fra denne delen av dialogen. De kristne kvinnene ble invitert inn og ble siden avvist, mens muslimske kvinner ikke var invitert i det hele tatt. Kampen ble altså avlyst, men hele saken illustrerer et mer overgripende problem med religionsmøter og dialoger der initiativtakere ikke ønsker, eller ikke er tilstrekkelig oppmerksomme på å legge til rette for deltakelse fra både kvinner og menn<sup>15</sup>. Siden de fleste religiøse ledere og offisielle representanter for de store verdensreligionene er menn, og man opererer med tunge patriarkalske tradisjoner, kan resultatet bli at kvinner blir ekskludert fra disse møtene, enten av religiøse/kulturelle grunner eller på grunn av en form for hensyn til noen tradisjoners restriktive syn på kjønn og kjønnsblandede grupper. Dette betyr at religionsmøtet eller dialogen er konstituert med fikserte grenser mellom de ulike tradisjonene som er representert, og at religiøse forskjeller er det eneste som tas hensyn til, der det til gjengjeld kan tas grenseløse hensyn (Grung 2011: 61).

### **Kontaktgruppas fellessuttalelser om retten til å konvertere, mot vold i nære relasjoner og mot religiøs ekstremisme 2007-2011**

En av kontaktgruppas arbeidsformer har vært å komme med fellessuttalelser om problemfelt man mente det var viktig å kommunisere en felles holdning til. Uttalelsene er et resultat av en lengre samtale- og redigeringsprosess som er forankret i IRN og IRNs imamkomite og i kirkelige organer. I et kritisk kjønnsperspektiv vil jeg se nærmere på tre av uttalelsene, inkludert en uttalelse fra 2009 mot vold i nære relasjoner,

der jeg også vil gå igjennom prosessen som førte til at denne uttalelsen kom, og hva slags diskusjoner som ligger bak den endelige utformingen.<sup>16</sup>

Hvis vi ser disse tre uttalelsene under ett, kan vi finne at uttalelsen om retten til å konvertere fra 2007 ikke har noe spesifikt kjønnsperspektiv. Man tar for eksempel ikke opp konversjon som en utfordring i forhold til ekteskapsinngåelse, eller problemene som kan oppstå dersom en person i et ekteskap ønsker å konvertere. Det blir heller ikke nevnt noe om hva slags press både kvinner og menn kan komme under i forhold til religiøs barneoppdragelse og skilsmisse dersom de to foreldrene har ulik religion. At det kan være forskjell i praksis mellom menn og kvinner når det gjelder religionsfrihet generelt, er heller ikke tatt opp. Alt dette var til stede i diskusjonene gruppa hadde om hvordan uttalelsen skulle utformes, men man vurderte at uttalelsen i seg selv – uten dette elementet – ville være såpass omstridt at man ikke ønsket dette tillegget. Dessuten var intensjonen naturligvis at alle tilfeller av konversjon skulle dekkes av uttalelsen. Det å ikke framheve bestemte situasjoner som for eksempel retten til å gifte seg på tvers av religiøs tilhørighet uten krav om konversjon, betydde ikke at dette ikke lå i uttalelsens hensikt.

Uttalelsen mot vold i nære relasjoner (2009) har et tydelig kjønnsperspektiv, jeg kommer nærmere tilbake til den etterpå. Men den etterfølgende uttalelsen er kanskje den mest interessante i denne sammenhengen, nemlig uttalelsen mot ekstremisme (2011). I denne uttalelsen inkluderes nemlig et kritisk kjønnsperspektiv. Ekstremisme slik det blir forklart i uttalelsen, blir tillagt et misogynisk (kvinnefiendtlig) perspektiv. Her har man altså valgt å tydeliggjøre at religiøs ekstremisme kan ha en ekstra slagside mot kvinner og kvinners rettigheter. Dette er ulikt valget man tok i forbindelse med uttalelsen om retten til å konvertere. Man lar ikke dette perspektivet ligge implisitt, men artikulerer det.

Når det gjelder uttalelsen mot vold i nære relasjoner, ble den arbeidet fram på bakgrunn av en diskusjon om temaet 'kjønnsrettferdighet' (Grung 2006). Etter å ha diskutert hva dette innebar og hva man anså som utfordringer knyttet til rettferdig praksis overfor menn og kvinner i kristne og

muslimske trossamfunn, fant gruppa ut at man burde samles om en uttalelse som tok avstand fra religiøst legitimert vold mot kvinner. På møtene der den tematiske diskusjonen fant sted, og man søkte å utforme en konkret uttalelse, var det to hovedproblemstillinger som stadig dukket opp etter at det var klart at uttalelsen skulle omfatte 'nære relasjoner'. Det første var om man skulle inkludere barn i uttalelsen, og altså lage en uttalelse mot vold mot kvinner og barn. Det andre var partnervold mot menn, et problem som har fått større oppmerksomhet de siste årene. Flere mente at det ville være diskriminerende å konsentrere uttalelsen utelukkende om kvinner. Resultatet ble et slags kompromiss, der uttalelsen fikk overskriften 'Nei til vold', og der kvinner ble spesielt framhevet som dem som oftest rammes. Barn ble inkludert, men indirekte, som en part som også rammes når det er vold i hjemmet. Diskusjonene gjenspeilte altså likestillingsdiskurser som inkluderer kvinner og menn på lik linje, men avviste til slutt å likestille voksne (kvinner) og barn som ofre.

På et annet nivå var det diskusjoner om hvordan man skulle formulere seg kritisk i forhold til islam og kristendom som religioner. Skulle man anse dem som legitimerede partnervold religiøst, som personer som misbrakte religionen, eller anerkjenne at religiøse tradisjoner kan brukes på en måte som legitimerer slik vold og kritisere tradisjonene direkte? Her hadde de kristne og de muslimske deltakerne i gruppa ulike oppfatninger. De muslimske deltakerne samlet seg om at religiøst legitimert vold i nære relasjoner var misbruk av religionen. De kristne deltakerne var åpne for å kritisere sin egen tradisjon og bibelen for å komme til rette med en religiøs praksis som legitimerer denne type vold. Et slikt skille i argumentasjonen stemmer godt med andre observasjoner når det gjelder hvordan kritikk av egne kanoniske tekster religiøs kan utføres i de to tradisjonene (Grung 2011: 356-357). Men denne type uenighet var ikke avgjørende for å komme til en samlet uttalelse. Ulik begrunnelse kan komme til samme konklusjon, og man kan arbeide seg fram mot felles etiske utsagn for å trekke de samme moralske grenser (Leirvik 2006: 246). De to ledsagende teologiske refleksjonene skrevet av henholdsvis en kristen (prest) og en muslim (imam) som skulle

utdype begrunnelsen for uttalelsen fulgte de samme (ulike) linjene.<sup>17</sup> Den islamske teologiske redegjørelsen kritiserer for eksempel ikke koranverset Sure 4:34, som kan (mis)brukes til å legitimere en ektemanns rett til å slå sin kone. Men den teologiske refleksjonen er helt tydelig på at vold innen familien blir fordømt av islam, også all form for partnervold.

Fellesuttalelsen mot vold i nære relasjoner samlet en fullsatt sal i Håndtverkeren i Oslo da den ble lansert, men til stede var ikke en eneste journalist. De fram møtte var fra kristne og muslimske trossamfunn, kresentra og ulike kvinneorganisasjoner. Ulikt uttalelsene mot ekstremisme og for retten til å konvertere, fikk de ikke pressens oppmerksomhet. Dette synliggjør at det ikke bare er i forhold til trossamfunn og dialogarenaer at kontaktgruppa har en utfordring når det gjelder å ta opp spørsmålet om partnervold og vold mot kvinner i religiøse miljøer.

På en kristen-muslimsk konferanse i Midt-Østen våren 2011 holdt jeg et innlegg om denne uttalelsen mot vold i nære relasjoner. I debatten etterpå ble jeg av den lokale muslimske lederen beskyldt for å komme som vestlig feminist for å ødelegge muslimske familier og hele det lokale samfunnet. Da gikk jeg tilbake til utgangspunktet for uttalelsen i kontaktgruppa, nemlig diskusjonen om kjønnsrettferdighet. Jeg spurte om ikke det var slik at alle religioner, inkludert islam, strevde med å leve opp til egne idealer om hvordan kvinner skal 'behandles', og om ikke det å leve uten frykt for vold i en familie, også var et ideal i islam. Vi fikk en spennende samtale ut av dette etter hvert. Reaksjonen som møtte meg, sier noe om hvordan tolkningen av hva slags agenda man har, er avgjørende for hvordan man kan kommunisere rundt et så sensitivt problem. I kontaktgruppa var vi opptatt av at uttalelsen skulle være konkret og ikke kommunisere at vold i nære relasjoner er et problem som eksisterer spesielt blant muslimer, men i ulike samfunnslag og blant folk med eller uten religiøs tro. Det er et anerkjent paradoks at man ved å arbeide mot vold i nære relasjoner blant innvandrere og muslimske grupper, kan komme i en situasjon der man spiller inn bidrag som kan misbrukes i høyreorienterte innvandrings- og islamfiendtlige diskurser (Dustin og Phillips 2008: 420)

Dette betyr imidlertid ikke at problemet ikke bør eller kan adresseres. Men det er avgjørende for kontaktgruppas arbeidsform at representantene for den kristne majoritetsreligionen anerkjenner at dette er et problem også hos dem.

Arbeidsformen for alle de tre uttalelsene jeg nevnte, veksler mellom aktivisme og representasjon. De er foreslått og delvis drevet fram av kontaktgruppemedlemmer med en klar tematisk agenda, men er siden formulert og slipt til av hele gruppa og forankret i trossamfunnenes valgte organer. De mange samtaler og diskusjonene gjør at ulike argumenter blir hørt, og på mange måter kan man si at de blir utformet gjennom et konsensusprinsipp: alle skal kunne stille seg bak uttalelsen. At uttalelsen mot ekstremisme (2011) har et eksplisitt kjønnsperspektiv, kan bety at man etter arbeidet med uttalelsen mot vold i nære relasjoner var blitt mer skolert og mer oppmerksom på dette i gruppa. Det kan også bety at man har tatt inn over seg hvordan terroren 22. juli 2011 i Oslo og på Utøya ikke bare var anti-sosialdemokratisk og anti-muslimsk motivert, men også anti-feministisk begrunnet. Uavhengig av årsak er det altså foregått en mulig utvikling mot en større kritisk bevissthet om kjønns betydning i kontaktgruppas arbeid, når man inkluderer et kjønnsperspektiv i en uttalelse om ekstremisme uten at det var hovedtemaet i denne saken.

### **Hva slags dialogforståelse har kontaktgruppa hatt?**

Denne artikkelen har fokusert på utvalgte deler av kontaktgruppas arbeid, nemlig de delene som kan sies å vise hvordan gruppa har forholdt seg til et kvinne- og kjønnsperspektiv. Det meste av arbeidet som ikke har vært tydelig markert med et slikt fortegn, er ikke kommentert og analysert. Det ville vært interessant å se på hvordan gruppas engasjement i KRL- og RLE-faget, prinsipielt arbeid for religionsfrihet og for gjensidig kunnskap og kontakt mellom kristne og muslimer i Norge ville ha sett ut under den samme analytiske lupen. Et annet felt som ville vært spennende er å se nærmere på, er hvordan kontaktgruppa har forholdt seg til staten og det sekulære Norge, for å se hvordan norsk likestillingspolitikk har influert (eller ikke influert) arbeidet.

De eksemplene jeg har trukket fram, viser i alle fall at

kontaktgruppa har beveget seg mellom **en parlamentarisk og en aktivistisk dialogmodell** (jfr. Fletcher), og at man har hatt en åpenhet for å inkludere andre forskjeller enn de religiøse skillelinjene mellom kristne og muslimer. Kontaktgruppas etisk og religiøst begrunnede fellesuttalelser som også kan sees på som en felles selvkritisk holdning, har de siste årene ikke unngått å tematisere kjønn og problemstillinger som har vært særlig aktuelle for kvinner. Når kontaktgruppa fungerer som et representativt, institusjonelt organ og blir trukket inn i øvrig norsk politikk, ser det imidlertid ut som om kvinner lettere faller ut av bildet, i alle fall var dette tilfelle i forbindelse med karikaturesaken. Samtidig sikrer en representasjonsmodell en jevnere deltakelse fra både kvinner og menn hvis kjønnsbalanse er et eksplisitt mål i oppnevningen av medlemmer, slik det har blitt fra MKR sin side.

### **Utfordringer framover**

Organisert dialog mellom kristne og muslimer i Norge har av enkelte blitt beskyldt for å tilsløre konflikter og for å forhandle bort 'vestlige verdier', som for eksempel likestilling mellom kvinner og menn.<sup>18</sup> Selv om denne kritikken etter min mening rammer kontaktgruppas arbeid i liten grad, er det viktig å hele tiden ha et fleksibelt og selvkritisk blikk på arbeidet. Hvordan man forstår sitt eget dialogarbeid, vil være avgjørende for hva slags kjønns- og kvinneprofil kontaktgruppa har til enhver tid. I de tjue årene som har gått, har forståelsen av inter-religiøs dialog i Kontaktgruppa inkludert trekk fra både en parlamentarisk og en aktivistisk modell. Det har vært plass til å utfordre og kritisere på tvers av religiøse skillelinjer og forholde seg aktivt til felles utfordringer som har med kjønnsforståelse og kjønnsroller å gjøre, for eksempel når det gjelder vold i nære relasjoner. Samtidig har man ikke utfordret grunnleggende kjønnshierarkier verken i de to religiøse tradisjonene eller i Kontaktgruppa som sådan, noe som blant annet ble synlig under "karikaturstriden" i samhandling med det større politiske Norge.

Kontaktgruppa skal på mange måter fungere som et representativt organ, fordi man fører en institusjonelt forankret dialog på vegne av DnK, medlemskirkene i Norges Kristne

Råd (som har en observatør i gruppa) og IRN. Uten dette vil neppe kontaktgruppa fylle rollen den er tiltenkt. Men dersom man skal beholde og utvikle et kritisk kjønnsperspektiv og inkludere kvinner på linje med menn når det gjelder antall og innflytelse, må man i tillegg beholde noe av aktivist-modellen. Dette kan gjøres ved å videreutvikle dialogen i gruppa slik at det blir enda større rom for forskjellighet: Intra-religiøse diskusjoner på kristen og muslimsk side, sensitivitet for at kvinner og menn fortsatt blir ulikt behandlet i kristne og muslimske trossamfunn, og en etisk forpliktelse til å arbeide for større kjønnsrettferdighet inne i det overordnede prosjektet om rettferdige og gode relasjoner mellom kristne og muslimer i Norge.

#### Noter:

- 1 <http://www.trooglivssyn.no/index.cfm?id=135199> 5.9.2013
- 2 <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/nouer/2013/nou-2013-1.html?id=711212> 5.9.2013
- 3 I et kapittel i *The Wiley Blackwell Companion to Inter-Religious Dialogue* med overskriften "Women in Inter-Religious Dialogue". Cornille (ed.) 2013.
- 4 Se kontaktgruppas årsrapport for april 1998 – desember 1999, ved Odbjørn Leirvik: <http://folk.uio.no/leirvik/MKR-IRN/Rapport98-99.htm> 5.9.2013
- 5 Se Aftenposten 5.10. 2000. To år etter skrev journalist Inger Anne Olsen en oppfølgingsartikkel/kommentar med tittelen: "Var Rikets tilstand sånn som vi trodde?" Aftenposten 9.11.2002.
- 6 Aftenposten 9.10.2000.
- 7 Årsrapport fra kontaktgruppa til MKR januar 200- oktober 2001: <http://folk.uio.no/leirvik/MKR-IRN/Rapport0001.htm> 5.9.2013
- 8 Se rapportene på kontaktgruppas hjemmeside: <http://folk.uio.no/leirvik/Kontaktgruppa.htm> 5.9.2013
- 9 Dette skiftet er ikke uttrykt eksplisitt i rapportene, men årsrapporten fra 2007 er den første der generalsekretær Olav Fykse Tveit er nevnt blant medlemmene [http://folk.uio.no/leirvik/MKR-IRN/Kontaktgruppa\\_MKR-IRN\\_2007.htm](http://folk.uio.no/leirvik/MKR-IRN/Kontaktgruppa_MKR-IRN_2007.htm) 30.09.2013. Assisterene generalsekretær Vebjørn Horsfjord avsluttet sin ledelse av kontaktgruppa i 2006.
- 10 I årsrapporten fra 2012 er det kun en kvinne som er nevnt som medlem av kontaktgruppa fra IRN, mens den kristne kontingenten består av 6 kvinner og 5 menn hvis man regner med medlemmer med observatørstatus: <http://folk.uio.no/leirvik/MKR-IRN/aarsmelding%202012-1.pdf> 30.09.2013



- 11 BBC World News 5.5.2007.
- 12 Utrop, 10.04.2007
- 13 Aftenposten 6.5.2007
- 14 Generalsekretær i MKR Olav Fykse Tveit til BBC World 5.5. 2007.
- 15 Jeg drøftet dette caset i en artikkel i LWFs publikasjon fra 2008 *Deepening Faith, Hope and Love in Relations with Neighbors of Other Faiths* Sinn, S. (red) med bidraget "Christian-Muslim Dialogue: A Gendered Arena. A Norwegian Experience", s. 97-102.
- 16 Uttalelsene finnes på kontaktgruppas hjemmeside: <http://folk.uio.no/leirvik/Kontaktgruppa.htm> 5.9.2013
- 17 Begge disse refleksjonene finnes her: <http://www.kirken.no/?event=showNews&FamID=101461> 5.9.2013
- 18 Jill Loga kritiserer det hun kaller for "Den liberale religionsdialogen" for dette i Prosa 05/09 og i Klassekampen 15.oktober 2009.

### Litteratur:

- Dustin, M. og Phillips, A. 2008. "Whose agenda is it?: abuses of women and abuses of culture' in Britain." I *Ethnicities*, 8 (3). s. 405-424.
- Fletcher, J.H. 2013. "Women in Inter-Religious Dialogue", i *The Wiley Blackwell Companion to Inter-Religious Dialogue* Cornille, C. (red.) Wiley Blackwell: s. 168-183.
- Grung, A.H. 2006. "Religionsdialog og kjønn", i *Norsk Tidsskrift for Misjon* nr. 3-4.
- Grung, A.H. 2008. "Christian-Muslim Dialogue: A Gendered Arena. A Norwegian Experience", i *Deepening Faith, Hope and Love in Relations with Neighbors of Other Faiths* Sinn, S. (red) Geneve: LWF s. 97-102.
- Grung, A.H. 2011. *Gender Justice in Muslim-Cristian Readings. Christian and Muslim Women in Norway Making Meaning of Texts from the Bible, the Koran and the Hadith*. PhD-avhandling ved Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. Oslo: Unipub.
- King, U. 1998. "Feminism: The Missing Dimension in the Dialogue of Religions", i *Pluralism and the Religions: The Theological and Political Dimensions*, May, J. (red). London: Cassell, s.40-55.
- Leirvik, O. 1999. Kontaktgruppas årsrapport for april 1998 – desember 1999, ved Oddbjørn Leirvik: <http://folk.uio.no/>

[leirvik/MKR-IRN/Rapport98-99.htm](#) 5.9.2013

Leirvik, O. 2001. Årsrapport fra kontaktgruppa til MKR januar 200- oktober 2001: <http://folk.uio.no/leirvik/MKR-IRN/Rapport0001.htm> 5.9.2013

Leirvik, O. 2006. *Islam og kristendom. Konflikt eller dialog?* Oslo: Pax.

Loga, J. 2009. "Offentlig utenomsnakk. Om den rosa elefanten i dagens religionsdebatter", i *Prosa* 5/9

### **Avis- og nettkilder:**

Aftenpostens morgennummer 5.10.2000, 9.10.2000, 9.11.2002, 6.5.2007

BBC World News 5.5.2007

Klassekampen 15. oktober 2009

Utrop 10.05.2007

Kontaktgruppas hjemmeside (rapporter og uttalelser) <http://folk.uio.no/leirvik/Kontaktgruppa.htm> 5.9.2013

<http://www.kirken.no/?event=showNews&FamID=101461> 5.9.2013

*Anne Hege Grung* (f. 1965) er postdoktor ved Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. Hennes phd-avhandling fra 2011 har tittelen "Gender Justice in Muslim-Christian Readings. Christian and Muslim Women in Norway Making Meaning of Texts from the Bible, the Koran, and the Hadith". Hun har vært medlem av Kontaktgruppa for Mellomkirkelig Råd og Islamsk Råd Norge siden 1995.

**SUMMARY:****The Contact Group in a critical gender perspective: Between activism and representativity**

In this article, the work of the Contact group between the Church of Norway and the Islamic council of Norway is dealt with in a critical gender perspective. Through examples from the group's work with joint statements and its efforts in promoting Muslim-Christian dialogue in Norway, the article suggests (with reference to Jeannine Hill Fletcher) that the group moves between an activist and a parliamentary approach to dialogue. The article argues that a view on interreligious dialogue that opens up for addressing other human differences than religious affiliation – such as gender differences – has been present in the groups' work. In some periods there have also been openings towards an activist approach – to such a degree that one may say the group at times has challenged gendered power structures both in the Christian and Muslim communities and in the dialogue work itself.